

# „ЛИТЕРАТУРЕН ПРОЦЕС И ХУДОЖЕСТВЕНО ТВОРЧЕСТВО“.

СБОРНИК, ПОСВЕТЕН НА 60-ГОДИШНИНАТА НА АКАД. ПАНТЕЛЕЙ ЗАРЕВ  
С., БАН, 1974. 318 с.

Литературно-изследователската работа е колкото благородна, толкова и неблагодарна. Да живееш сред книгите, без да се тревожиш от проблемите на съвременността, е невъзможно.

През 1974 г. Издателството на БАН издаде сборника „Литературен процес и художествено творчество“, посветен на 60-годишнината на акад. Пантелей Зарев. Но ако отбелязването на един юбилей представлява опит да се направи цялостна оценка на дадено творчество, то съвсем не означава, че творецът в най-скоро време няма да ни изненада с нещо ново.

Няма нищо академично, в обичайния смисъл на думата, във факта, че Пантелей Зарев и като критик, и като литературовед, нито за момент не престава да участва най-активно в обществения и културния живот на нашето общество. Едва ли можем да си го представим затворен задълго в неговия кабинет, изолирал се от света. Твърде често той печата рецензии за новоизлезли книги или статии по литературни и обществени проблеми, които очевидно го вълнуват. Такова активно творческо поведение ангажира и възпитава. Неговата дейност на литературовед е образец на съвременно отношение в изследване проблемите на литературата. В книгата си „Народопсихология и литература“ (1970) например Пантелей Зарев разработва такива важни въпроси като „национална съдба“, „национален характер“ и „национална поезика“, които имат водещо значение при изследване творчеството на даден писател. Особено интересни са различните „аспекти на стила“ във втората част на същата книга, които П. Зарев разглежда като важни компоненти „за езиково-текстовата изразителност и изобразителност“ в творчеството на писателя.

В сборника „Литературен процес и художествено творчество“ са включени разнообразни студии, в които се изследват особеностите на творчеството на някои наши писатели, проблеми на общия литературно-исторически процес, или теоретични въпроси

на литературознанието. След обстойната студия на Георги Димов „Една богата и плодотворна литературоведска дейност“, в която авторът се е постарал да представи възможно най-пълно многостранното дело на акад. Пантелей Зарев, в сборника с интерес четем студиите на наши изтъкнати учени и наред с тях изследванията на по-млади автори.

Проблемите, които са поставени в отделните студии, са свързани с творчеството на писателя и с развоја на литературния процес. Това са теми, които отдавна занимават изследователите и свидетелствуват не само за техните предпочитания, но и за отговорното им отношение към науката, за стремежа им да насочат своите усилия към проучване на значителното, на художествено-ценното в нашата и световната литература.

Цялостното дело на акад. Пантелей Зарев е продиктувано именно от тези благородни стремежи. В студията на Георги Димов неведнъж се подчертават аспирациите на П. Зарев да „види повече страни на сложния историко-литературен процес“. Авторът се спира по-обстойно на значителните трудове на Пантелей Зарев, които показват неговите многостранни интереси. След като прави оценка на книгите „Стил и художественост“ (1958) и „Класика и съвременност“ (1960), най-значителен дял от студията си Георги Димов посвещава, разбира се, на много томното произведение „Панорама на българската литература“ (т. I, 1966; т. II, 1967; т. III, 1971; т. IV, 1973), което според автора има обобщителен характер за изминатия от литературоведа Пантелей Зарев път.

Както Георги Димов, така и Соня Баева в краткия предговор към студията си акцентува особено върху новия подход на П. Зарев, върху неговия своеобразен метод на изследване. Соня Баева пише: „В своето най-зряло произведение „Панорама на българската литература“ П. Зарев изхожда от определен аспект за литературата и този аспект, в който я вижда и оценява, е многостранен, многопластов, най-важното — съвременен. Изминаха вече седем години, откакто излезе първият том, и смело може да се каже, че издържа проверката на времето. Това е нов по постройка, стил и проблеми научен труд за българската литература.“

Действително „Панорама на българската литература“ най-цялостно представи Пантелей Зарев като оригинален и задълбочен и

следовател. Тя окуражи нашето самочувствие с това, че нейният автор съума да разкрие процесите на нашата литература в контекста на световната. Литературно-историческите прегледи, които П. Зарев прави на десетилетията, се извеждат от нашия исторически живот, разкрива се националната самобитност на българската литература.

Пантелей Зарев е от малцината литературоведи, които успяват така пълно да разтълкуват странния, трудно достъпен свят на писателите, да открият нюансите в характера на тяхното творчество.

Идейно-емоционалният живот определя до голяма степен самобитността на твореца и търсенията на П. Зарев са насочени към вникване в писателската индивидуалност, чието движение той разглежда успоредно с динамиката на литературно-историческия процес. „Панорама на българската литература“ е ценна именно със смелите концепции при характеризиране творчеството на отделните писатели и цялостния литературен процес. Класиците на нашата литература са разкрити в неговия труд в нова светлина. „Панорама на българската литература“ се отнася към най-добрите постижения на нашето марксистко литературознание независимо от това, че някои открития на нейния автор могат да се окажат спорни.

Привлича вниманието студията на акад. Михаил Арнаудов „Песимистични наеви в поезията на П. К. Яворов“. С присъщата си ерудиция той осветлява литературните факти със сигурността на големия учен. Студията „Песимистични наеви в поезията на П. К. Яворов“ се откроява с проникновена аналитичност, с широтата на знанията на изследователя при обясняване на този сложен и труден период от творческото развитие на поета.

Не по-малко интерес буди студията на акад. Георги Цанев „Пътят към историческия роман“. Въпреки че в сборника са отпечатани само два откъса от незавършения труд на Георги Цанев, още от първите страници се разбира, че това е началото на едно мащабно литературно-историческо изследване. Десетилетия от нашата история са минали пред очите на акад. Георги Цанев. През тези години той се изгражда не само като активен критик, но и като историк на литературата, който със строга изискателност ще си позволява да пише само тогава, „когато има какво да каже“.

Методът на изследването на Георги Цанев за историческия роман напомня някои идеи от неговата книга „Традиции и новаторство“. Но тук вече с богат материал ученият доказва, че изворите на нашата нова литература трябва да се търсят в историческата и старобългарската книжнина. Авторът извежда от старобългарската литература — повести и разкази — някои типологични черти на бъдещия исторически роман. Неговото изследване показва ясно опреде-

лена позиция към разглеждания проблем, респектира с проучванията, направени в областта на историческата белетристика. Като подчертава значението на тази белетристика, Георги Цанев прави извода, че чрез нея „българската литература навлиза в реалистичният поглед и повеите на новото време“.

Също във връзка с проявите на традициите и новаторството в съвременната литература е студията на проф. Ефрем Каранфилов „Живото наследство“. Някои традиции на класиката в съвременната българска литература. След като се спира на характерните особености на литературата ни от Априлския пленум — 1956 г., до днес, Е. Каранфилов разглежда някои процеси в поезията и белетристиката на съвременните писатели.

Априлският пленум даде възможност на творците да заговорят със свой глас. В съвременната поезия се извисиха патриотичните и хуманистични традиции, завещани ни в творчеството на нашите класици. Връщането към творческата индивидуалност, нейната способност да се саморазкрие, възродява според Е. Каранфилов нашата съвременна литература. Това дава възможност да се проследи и приемствеността между поколенията. Особено внимание авторът отделя на онези мемоарни произведения, в които се открояват най-добрите традиции на литературата ни и се достига до големи творчески обобщения, напомняйки „Записки по българските въстания“ на Захари Стоянов. В студията са маркирани доста особености на съвременната проза, които несъмнено дават материал за по-обширно изследване. Ефрем Каранфилов отбелязва и разцвета на документалната проза, на пътеписа, на есеистиката, на лирическата проза, където също могат да се открият традициите на българската белетристика. Авторът на студията очертава характерните особености на литературното развитие, като поставя проблема за традиции и новаторство в тяхното диалектическо единство.

Изследването на проф. Емил Георгиев „Българското възраждане и общоевропейският развоен процес“ е във връзка с особеностите на общоевропейското литературно развитие. Авторът си е поставил за цел да разкрие характера на нашата нова литература в светлината на общия европейски развоен процес.

Соня Баева предлага интересни проучвания за развитието на българската басня въз основа на проникнали в България преводни басни от Византия.

Но тук е невъзможно да се спираме на всички студии, които са включени в сборника. Общото впечатление е, че те свидетелствуват за трайните и хубави традиции, които следват нашите литературоведи в своята изследователска работа, за тяхното новаторско отношение в търсене на съвременен идейно-естетически подход към проблемите.

Много добре са се представили и някои от по-младите автори, като Иван Попиванов,

Ваня Бояджиева, Стоян Илиев, Иван Сарандев, Катя Янева, Людмила Григорова, Любен Бумбалов. Интересни като позиция и полезни с приносните моменти, които съдържат, са например изследвания като „Някои моменти от живота и творчеството на Димитър Димов“ на Ваня Бояджиева, „Критическа проза на Пенчо Славейков“ на Иван Сарандев, „Изворите на символизма“ на Стоян Илиев и др.

Благородна е инициативата на БАН да се издават сборници, които да отразяват юбилеите на нашите учени. По този начин става възможно да се направи една преоценка не само на цялостната дейност на юбиляра, но и да се види какво е състоянието на науката в даден момент, и да се очертаят бъдещите насоки на проучванията.

В този смисъл сборникът „Литературен процес и художествено творчество“, посветен на 60-годишнината на акад. Пантелей Зарев, е принос за нашето марксистко литературознание, в който се отразяват особеностите на непрекъснатия процес на развитие на литературната ни наука. Сборникът е доказателство за успехите на наши изтъкнати учени и наред с това за стремежите на по-младите, които, възприемайки най-доброто от тяхната школа, търсят нови методи на изследване.

*Румяна Арнаудова*

### „ИДЕЙНО-ХУДОЖЕСТВЕНИ ОСОБЕНОСТИ НА СЪВРЕМЕННИЯ ЛИТЕРАТУРЕН ПРОЦЕС“

С., БАН, 1975. 257 с.

Сборникът, който е предмет на нашето внимание, съдържа материали от третата<sup>1</sup> творческа среща, състояла се през май 1973 г. в София между сътрудници на Института за световна литература „Максим Горки“ при Академията на науките на СССР и Института за литература при Българската академия на науките. Първото впечатление, което този съвместен труд поражда, не само потвърждава мисълта за „единството и идейно-естетическото единомислие между светските и българските литературоведи по основните проблеми на нашата съвременност“, която изказва в уводните си думи към сборника Стойко Божков, а и същевременно ни убеждава,

че пред нас е документ за голямата научна резултатност на тази творческа среща.

Безспорно марксистко-ленинската философия е общата методологическа основа на естетиката и литературознанието. Науката, в това число и науката за литературата, не може да не проявява интерес към себе си, към своето състояние и перспективи за развитие. Нещо повече, изхождайки от вътрешната логика (и йерархия на проблематиката) на науката, съвсем основателно бихме потърсили в един научен разговор за идейно-художествените особености на съвременния литературен процес проблема за литературознанието. И наистина на съвременното състояние на науката за литературата, на нейната същност и структура, на методологическите ѝ принципи и философския ѝ базис, на конкретните ѝ постижения и непреодолени недъзи се спират много от представените в сборника автори.

Специално на този проблем са посветили своя научен интерес четирима български изследователи: Емил Георгиев, Атанас Натеv, Васил Колевски и Георги Димов. Емил Георгиев в „Съвременното литературознание и общият литературен процес“ изхожда от убедителната според нас теза, че общият литературен процес се нуждае от наука, която да го изучава цялостно така, както в лингвистиката резултатите от изучаването на отделните езици се обобщават от общото и сравнителното езикознание. От определението, което авторът дава на тази дисциплина, става ясно, че се касае за историко-теоретична наука. Изглежда неубедително твърдението, че такава наука тепърва трябва да се създава, но нейната систематизация и пълна разработка е наистина задача, към чието решаване трябва да бъдат насочени усилията на марксистите-литературоведи.

Авторът справедливо изтъква: „Изучаването на общия литературен процес е важна задача на съвременното литературознание. То води до дълбоко опознаване както на литературното развитие, така и на общото развитие на човечеството. Литературният процес е съставна част на общия процес и подпомага проникването в него, доколкото литературата най-пълно отразява живота и не остава в сферата на историческите схеми, а извежда пред погледа на съвременника образите и жизнените форми на по-далечното и по-близко минало и на съвременността.“ По-нататък Е. Георгиев продължава мисълта си за ценните резултати, които дава изучаването на една национална литература във връзка с други литератури както за самата тази литература, така и за литературния процес в цялост. Безспорно това твърдение говори с езика на научната истина. С известно съжаление трябва само да констатираме, че авторът, който несъмнено има богати наблюдения върху славянските литератури и световния литературен процес, не е „освежил“ и подкрепил тезата си с някои моменти и обоб-

<sup>1</sup> Предишните две срещи третираха темите „Октомври и развитието на българската литература“ и „Формиране и развитие на социалистическата култура в България“. Едноименните сборници с материали от тези срещи излязоха съответно през 1967 и 1971 г.